

УДК 378.147.134+37.036:78

ВІКТОРІЯ ГОЛІНСЬКА

(Бердянськ)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОТРЕБ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО- ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Розглянуто педагогічні умови формування естетичних потреб майбутніх учителів музики в процесі вокально-хорової підготовки. Висвітлено значущість ціннісно-орієнтаційної спрямованості студентів, мотивації творчої діяльності, діалогічної взаємодії у процесі навчання, самостійності практичної діяльності для ефективного формування естетичних потреб майбутніх фахівців.

***Ключові слова:** підготовка учителів музики, естетичні потреби, педагогічні умови, вокально-хорова підготовка.*

Актуальність проблеми підвищення якості професійного навчання студентів, майбутніх вчителів музики, зумовлена процесом реформування системи вищої освіти в Україні, який диктується новою стратегією держави в царині освітньої політики. Новітні тенденції спрямовані на формування сучасного фахівця, який крім достатньої спеціально-професійної підготовки має високий рівень загальної та професійної культури. Цим пояснюється динамічне зростання інтересу до дослідження естетичних потреб у професійній підготовці майбутніх вчителів музики. Значущість формування естетичних потреб у професійному становленні студентів музичних спеціальностей визначається здатністю до такої взаємодії з майбутніми учнями, яка забезпечує розвиток їх особистості, відкритої до творчого пошуку, прагнучої діяти і творити за «законами краси».

Естетична потреба є рушійною силою професіоналізму вчителя музики, бо вона змушує його постійно розвиватися, набувати нові мистецькі враження, вдосконалювати виконавські вміння, збагачувати емоційний досвід, породжує прагнення здійснювати будь-яку діяльність на найвищому рівні.

На сьогодні в літературі накопичено певний досвід, обґрунтовано різні підходи до визначення умов формування естетичних потреб. Проблема виявлення й вибору оптимальних педагогічних умов формування естетичних потреб хвилювала багатьох дослідників, у зв'язку з чим поняття «умова» як педагогічна категорія трактується в науковій літературі неоднозначно. У тлумачному словнику, наприклад, умова розглядається як «сукупність правил та норм, вимог, дотримання яких необхідно для забезпечення чогось» [7, с. 481]. А. Фурман виявив умови, що забезпечують результативність діалогу в навчальному процесі [5, с. 210]. Є. Головаха та Н. Паніна як основні умови ефективного педагогічного співробітництва виділяють знання норм і правил взаємодії, вміння підкорити свою поведінку цим правилам і вміння допомогти іншому [2, с. 25].

І. Назаренко до умов успішного формування естетичних потреб відносить: набуття музичних знань із різних жанрів музичного мистецтва, розвиток здатності до сприйняття художніх образів музики, цілеспрямовану організацію художньо-творчої діяльності учнів [4, с. 4]. А. Самусенко вважає, що формування естетичних потреб майбутніх вчителів буде успішним «за умови, що кожна дисципліна педагогічного ВНЗ своїм змістом і властивими їй методами буде задовольняти потребу людини у пізнанні у всій багатоманітності її буття, а спеціальні музичні дисципліни музично-педагогічного факультету – у пізнанні глибинних шаблів музичної культури як минулого, так і сучасності» [6, с. 5].

Зробивши стислий аналіз досліджень із порушеної тематики, ми можемо обґрунтувати педагогічні умови формування естетичних потреб майбутніх вчителів музики в процесі вокально-хорової підготовки, що підвищують результативність навчання майбутніх спеціалістів, сприяють зростанню особистісної значущості естетичної діяльності, перетворення її в окрему потребу особистості. Отже, метою статті є висвітлення педагогічних умов, дотримання яких на заняттях з постановки голосу, хорового класу забезпечить успішність формування естетичних потреб студентів.

Ми припускаємо, що організація процесу формування естетичних потреб майбутніх учителів музики в перебігу вокально-хорової підготовки може бути успішною за таких умов: стимулювання мотивації естетичної діяльності; організація діалогічної взаємодії студента із викладачем; збагачення ціннісних орієнтацій студентів на основі добору вокального й хорового репертуару за естетичними критеріями; активізація самостійної художньо-творчої діяльності майбутніх учителів.

Виконання цих умов залежить від ступеня готовності викладача переорієнтувати свою поведінку до нового виду взаємодії зі студентами. Викладач на заняттях сьогодні є рівноправним партнером студентів щодо спілкування. Позиція викладача з монологічної і авторитарної стає більш демократичною, безпосередній вплив змінюється співтворчістю і співдіяльністю [8, с. 283]. Це означає, що викладач створює рівноправні умови для себе і для студентів на будь-якому етапі, від постановки цілей і завдань, вибору вокального репертуару до особистої участі в естетичній діяльності. Причому від нього самого залежить організація цієї діяльності таким чином, щоб студенти максимально відчували значущість своєї участі.

Як професійно-етичний феномен, *педагогічне спілкування з вихованцями має бути діалогічним* за формою при тому, що суб'єкти спілкування виступають із різних позицій і різних ролей у взаємодії і професійного, і життєвого досвіду, і вікового цензу. Діалог дає змогу самовираження кожному з партнерів спілкування. Він є такою формою спілкування, що передбачає прийняття партнерами спілкування цінностей один одного, орієнтацію кожного на взаєморозуміння [5, с. 209].

При діалогічному стилі спілкування взаєморозуміння в спірних питаннях із поглядом на явища музичного життя, у трактуванні художніх образів музичних творів, їх ціннісної значущості й інших принципових положень досягаються на основі спільних обговорень, пошуків, зіставленні різних думок та їх обґрунтування. При цьому викладач у більшості випадків має бути провідною ланкою у формуванні естетичних поглядів вихованців, але без силового тиску на них. Тобто у взаємодії викладача та вихованців необхідно дотримуватися оптимального балансу між свободою й керівництвом, між самостійністю студентів і допомогою їм. Це викликано ще й тим, що розвиток естетичних потреб студентської молоді засобами досить складних явищ академічного вокально-хорового мистецтва накладається на вже сформовані естетичні якості особистості.

Позиція викладача з постановки голосу та хорового класу як партнера й учасника навчальних ситуацій, вокальних вправ, співацьких завдань демонструє студентам відчуття постійної присутності вокального мовлення, активної практики співу у навчальному середовищі. Цей факт є запорукою успішного оволодіння співацькою діяльністю, оскільки навчитись розуміти й відтворювати вокальну мову можна лише за умов постійної практики співу, занурення у співацьке середовище.

Естетичні потреби пов'язані з індивідуальним баченням, сприйняттям й оцінним ставленням особи і мають вибірково-суб'єктивний характер. Зв'язок особи з музичним мистецтвом також завжди суб'єктивний. Це спричиняється неоднозначністю художнього переживання й співпереживання, яке здатне змінити систему цінностей особи, її смакові установки, погляди, переконання. Потенційна сила художнього переживання залежить від суб'єктивної реакції того, хто сприймає, його характеру, художнього досвіду, стану психіки тощо. Ці обставини передбачають обов'язковий вибір вокального репертуару за естетичним критерієм, оскільки *збагачення ціннісних орієнтацій* майбутніх вчителів музики має здійснюватись у напрямку пріоритетності краси – як змісту вокального твору, так і засобів утілення художнього образу.

Оскільки співацька діяльність є індивідуальною за природою, то переломлення навчального матеріалу (вокального репертуару) через особистісні цінності і світогляд кожного студента є цілком виправданим. Навчальні ситуації, їх цілі, вокальні завдання мають формулюватись з позиції конкретної особистості чи співацької групи. Вибір вокального твору необхідно здійснювати, спираючись на життєвий і вокальний досвід студентів. З емоційної точки зору такий репертуар наближується до того, що становить надзвичайну особистісну цінність. Вокальний репертуар і діяльність студента щодо його засвоєння перетворюються на засіб професійного розвитку і самовираження особистості.

Активне ставлення студентів до вивчення репертуару характеризується опрацюванням художньої інформації на основі своїх поглядів, інтересів і життєвих цінностей. Будь-які цінності повинні усвідомитися особистістю як її власні до того, як її спонукати до якої-небудь дії [1, с. 181]. Усі ці вимоги відповідають психолого-педагогічній умові *збагачення ціннісних орієнтацій на основі добору художнього репертуару за естетичним критерієм*.

Добираючи навчально-художній репертуар, викладач також має враховувати погляд студентів до молодіжної естрадної музики. Шляхом ретельного відбору таких пісень можна виховувати в студентів об'єктивно-критичне ставлення до їх художнього змісту, вміння відрізнити талановиті твори від незмістовних і примітивних, хоча й модних пісень.

Неабиякі можливості для розвитку естетичних потреб майбутніх учителів має академічний репертуар, оскільки він поєднує у собі змістову насиченість сюжету та емоційну компоненту втілення художнього образу, що відповідає інтелектуально-емоційній єдності естетичних потреб, і, таким чином, сприяє їх гармонійному формуванню. Академічний репертуар – порівняно з народним та естрадним – є більш складним як для розуміння, так і для художнього втілення. Тому вимагає від виконавців

більшого обсягу знань, провокує потяг до збагачення загального музичного тезаурусу, набуття слухацького досвіду, прагнення до формування нових умінь, пов'язаних з оволодінням репертуаром та взагалі майбутньою професією [3, с. 17].

Однією з необхідних умов розвитку естетичних потреб виступає *стимуляція мотивації естетичної діяльності*. Мотивація – це система мотивів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки [5, с. 141].

Естетична діяльність для студентів повинна набути особистісного життєвого сенсу, який поєднує розум, почуття і волю та виявляється в спрямуванні творчої пізнавальної активності на життєве самовизначення і професійне самоствердження. Пристрасне ставлення до мети, завдань і процесу естетичної діяльності загалом визначає успіхи студента у вокальному навчанні.

Висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсаторного фактора за умови недостатньо високого рівня розвитку спеціальних здібностей або прогалин у необхідних званнях, уміннях і навичках студента. У зворотному ж напрямку такої компенсаторної залежності не спостерігається. Це означає, що жодний високий рівень вокально-виконавських здібностей студента не може компенсувати низьку його мотивацію до вокально-виконавської діяльності та безпосередньо сприяти успішній навчально-професійній діяльності. Тому важливою проблемою є завдання формування саме естетичних мотивів у вокально-хоровій діяльності. Тоді спів надає насолоду, викликає позитивні переживання, бажання працювати.

Для забезпечення мотивації естетичної діяльності студентів необхідно:

1. Формувати і підтримувати прагнення студентів виявити і ствердити себе через естетичну діяльність. Із цією метою застосовують:

- ознайомлення з особливостями здійснення естетичної діяльності, її суспільно значимістю;
- формування ціннісних орієнтацій, що пов'язані з естетичною діяльністю;
- забезпечення умов для самопізнання, самовиховання, стимулювання прагнення до самовдосконалення;
- підтримання допитливості і «пізнавального» психологічного клімату у студентській групі.

2. Допомогати мінімізувати тривожність, невпевненість щодо естетичної (вокально-виконавської) діяльності, приділяти увагу розвитку виконавських якостей, здібностей до саморегуляції.

3. Створювати ситуації успіху в навчанні.

Щоб навчально-професійна діяльність була повноцінною, потрібно внутрішньо відмовитися від очікування лише винагороди за неї у вигляді позитивних оцінок. Треба одержувати насолоду від самого процесу навчання, праці над музичним твором. Те саме стосується естетичної діяльності як основи професійної діяльності вчителя музики. Для того, щоб естетична діяльність студентів була на досить високому рівні, необхідно, щоб вона стала внутрішнім сенсом самої особистості. Якщо навчання співу не має для людини особистісного сенсу, то це схоже на механічне заучування безглузких фраз, які не мають ніякого смислу і змісту, не викликають ніяких позитивних почуттів і нічого не значать для людини. Якщо навчання співу перетворюється в творчість, то це особливо сприятливо впливає на емоційну сферу студента, загострює його пам'ять, увагу, викликає почуття радості і задоволення, сприяє підвищенню інтересу до пізнавальної діяльності.

Отже, необхідне особистісне залучення студента в процес вокального навчання. Лише за такої умови навчання змінює і настанови, і поведінку студента, і його особистість загалом.

Для забезпечення естетичної мотивації студентів необхідними є такі дії:

- насичення змісту вокально-хорового навчання інформацією, яка має значення для особистісного зростання студента як професіонала;

- нарощування змістовності, складності й новизни навчального матеріалу;
- надання студентам необхідної свободи для виявлення своїх творчих можливостей;
- творче ставлення самих викладачів до викладання предмету, інтерес до вокального мистецтва, їх компетентність і авторитет як особистості;
- систематична діагностика реально діючих мотивів естетичної діяльності студентів;
- стимулювання самоосвіти студентів, підтримування пізнавального інтересу до всього, що пов'язане з естетичною діяльністю.

До показників високої мотивації естетичної діяльності майбутніх учителів слід віднести такі: емоційне захоплення вокальною музикою; прагнення до спілкування з різними жанрами вокального мистецтва; прагнення до творчих досягнень у різнобічній вокальній діяльності; почуття відповідальності, впевненості у своїх можливостях на заняттях з вокально-хорової підготовки; прагнення до самовдосконалення у майбутній професійній діяльності.

Музично-естетичні знання студентів і досвід емоційного сприйняття різних жанрів вокального мистецтва набувається тільки в практичній діяльності та реалізуються лише в її процесі. Отже, ще однією обов'язковою умовою формування естетичних потреб є *активізація самостійної художньо-творчої діяльності майбутніх вчителів*. Під *художньо-творчою діяльністю* ми розуміємо *процес активної взаємодії студентів з мистецтвом на засадах самостійного з ним спілкування у ході вирішення художньо-творчих завдань різного характеру*.

Самостійність студентів у здобутті, відборі, переробці музичної інформації, її осмислення й критичне ставлення до неї передбачає оволодіння специфічними знаннями, вміннями та навичками вокально-естетичної діяльності. Усвідомлений інтерес до цієї діяльності й упевненість у її необхідності дають змогу студентам чітко бачити мету навчання й необхідний зміст роботи для досягнення результатів. Це має спонукати майбутніх учителів організовувати власну самоосвіту, по-новому підходити до розв'язання творчих завдань.

Засвоєння сучасних та класичних вокальних творів, їхня інтерпретація, виконання, набуття знань стосовно закономірностей втілення художнього образу, підвищення у навчанні питомої ваги творчих завдань (використання проблемних завдань, рольових дидактичних ігор, створення проблемних ситуацій тощо) сприяють розвитку фантазії, уяви майбутніх учителів як основи їх художньо-образного мислення. Це, в свою чергу, формує емоційно-мотиваційну сферу, спонукає до задоволення власних художньо-естетичних потреб, активізує подальшу самостійну роботу в галузі вокально-творчої діяльності.

Таким чином, комплексне забезпечення і дотримання сукупності виділених педагогічних умов забезпечить сприятливу атмосферу спілкування на заняттях між викладачем та студентами, стійку позитивну мотивацію до естетичної діяльності взагалі та вокальної зокрема, сприятиме розвитку в студентів здібностей до вокально-творчої діяльності, умінню вільно (в межах програми) виконувати вокальні твори різних жанрів.

У цій статті ми здійснили спробу визначити педагогічні умови, що матимуть найбільшу значущість для ефективного формування естетичних потреб майбутніх учителів музики. Вважаємо, що така проблема розкриває можливості для подальшого дослідження, зокрема, методів формування естетичних потреб майбутніх фахівців, цілісної сукупності факторів, які сприятимуть успішності процесу формування естетичних потреб студентів у процесі вокально-хорової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: монографія // Н. Є. Гребенюк. – К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1999. – 269 с.

2. Головаха Е. И. Психология человеческого взаимопонимания / Е. И. Головаха, Н. В. Панина. – К. : Политиздат Украины, 1989. – 189 с.
3. Кушка Я. С. Методика навчання співу: посібник з основ вокальної майстерності / Я. С. Кушка. – Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 2010. – 288 с.
4. Назаренко І. М. Формування естетичних потреб старшокласників в умовах вільного часу (на матеріалі музики): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 – «Методика викладання музики та методика музичного виховання» / І. М. Назаренко. – Київ, 1995. – 17 с.
5. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: навч. посіб. для магістр. і аспір. / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
6. Самусенко А. И. Формирование эстетических потребностей учителя музыки как условие становления его педагогического мастерства: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – «Теория и история педагогики» / Алла Ивановна Самусенко. – Минск, 1992. – 19 с.
7. Сучасний тлумачний словник української мови / [уклад. Олексієнко Л. П.]. – К. : Кобза, 2005. – 544 с.
8. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав. – 2010. – 456 с.

ВИКТОРИЯ ГОЛИНСКАЯ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКИХ ПОТРЕБНОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЙ ПОДГОТОВКИ

Рассмотрены педагогические условия формирования эстетических потребностей будущих учителей музыки в процессе вокально-хоровой подготовки. Освещена значимость ценностно-ориентационной направленности студентов, мотивации творческой деятельности, диалогического взаимодействия в процессе обучения, самостоятельности практической деятельности для эффективного формирования эстетических потребностей будущих специалистов.

Ключевые слова: подготовка учителей музыки, эстетические потребности, педагогические условия, вокально-хоровая подготовка.

VIKTORIYA GOLINSKA

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING OF AESTHETIC NEEDS IN THE PROCESS OF VOCAL AND CHORAL TRAINING

Pedagogical conditions of forming aesthetic needs of future music teachers in the process of vocal and choral training are studied. The importance of value-oriented student's trend, motivation of creative work, dialogic cooperation in the learning process, the independence of practice for the effective forming of the aesthetic needs of future specialists is reported.

Keywords: training of music teachers, aesthetic needs, pedagogical conditions, vocal and choral training.

Одержано 20.04.2012, рекомендовано до друку 5.05.2012.